

מפסיר ה וירא יהוה פי רבה רעת האדם בארץ וכל-יצר מחשבת לבו רק רע כל-
 ה. נחזא יי. ארי סגיאת. בישת אנשא בארעא. וכל יצרא מחשבת לביה. לחוד ביש כל

ובהלה⁸⁷, וכן: ואולם הר נופל יכול (איוב יד ט). אמר כי בימים רד"ק
 ההם היו בארץ אנשים בעלי קומה יתרה מאד והסיכה כמו
 שכתבנו⁸⁸ באריכות ימי הנזכרים שהיו יחידים, הם או אחרים
 ביתרון מדת גופם והם נקראים נפילים וענקים. וגם אחרי כן אשר
 יבאו בני האלהים אל בנות האדם, פירושו וגם אחרי כן שוכרו בני
 האלהים והיו בועלים בנות האדם אשר בחרו להם, כל שכן שהיו
 בארץ נפילים שהיו רואים אותם יפות מראה ובעלות קרמה.
 והנפילים היו מבני הגדולים וכאשר היו בועלים כמותן היה
 הנולד מהן גם כן באיכות ובכמות⁸⁹, והמה הגבורים אשר
 מעולם, כלומר שהם נזכרים כפי הדורות הבאים אחריהם שהיו
 אלה הגבורים מזמן קדמון, זהו אשר מעולם אנשי השם, שהיה
 להם שם כפי הדורות הבאים אחריהם, ואחרי המבול ראו
 הנשארים כי רע בעיני ה' וריפת התאוות והנהגת הגופות
 להנאות להרבות⁹⁰ ולהגדיל הגופות כמדתן ובאריכות ימיהם,
 אם היה זה בהנהגת מחיתם, וחטרו התאות ואותן הנהגות עד
 שמעטו שנות בני אדם אחר המבול והיו הלך וחטרו. לפי ששב
 להם למנהג ולטבע הנחת⁹¹ הנהגת הראשונים, ומעטו הימים
 ומעטו מדות הגופות עד שלא נשאר מהם, אף בזמן שבאו ישראל
 לארץ לא נמצא מהם אלא ילידי הענק בחברון⁹². ואמרו⁹³ שלא
 היו אלא ארבעה. ובימי דוד ילידי הרפה בגת⁹⁴. ועל עוג מלך
 הבשן נאמר: הוא נשאר מיתר הרפאים (יהושע יג יב), ואפשר
 שאותן שנמצאו נהגו בגופותם מנהג הראשונים שלפני המבול,
 ואפשר שימיהם ארכו כמו שארכו גופותם.

(ה) וירא ה', כיון שהגיע הקץ שנתן להם מאה ועשרים שנה ראה
 כי לא הטיבו מעשיהם אבל הרעו אותם וכל יום היה קשה
 מחברו, זהו שאמר רק רע כל-היום ופירושו: וכל יצר, משני יצרים
 שיש בלבו של אדם אחד טוב ואחד רע, כולו היה לרע ולא היה
 טוב בהם. ונקראת תאות מחשבות הלב יצר, לפי שהלב יוצר
 ופועל בלבו הענינים הן לטוב הן לרע להוציאם לידי מעשה.
 וטעם מה שהאריך האל להם ק"כ שנה אם ישוּבו והוא היה יודע
 שלא ישוּבו, עשה כן כדי שילמד האדם ממדותיו ויארץ אפו
 לחוטא לו ולא ינקם ממנו מיד אף על פי שהיכולת בידו אולי
 ישוּב ויתחרט בו. והנה האל ברא עולמו להיחזק טוב או כולו או
 רובו, ואם כולו רע לא יוכל לעמוד כי לא יבחר האל כי אם בטוב.
 והנה ראה דור המבול כולו רע בזנות וחמס שמפסידים סדר
 העולם והיו מעשיהם כנגד מעשיו ואמר להשחית את העולם
 השפל ולהשאיר ממנו הטוב שנמצא בו והיה שמץ מנהו כדי
 לקיימו לעתיד, והשאיר נח שמצא אותו טוב וכן בניו עם

והלשון מגומגם. ותקניתי ע"פ מכלל יופי (רק שם ליתא מלת הזה). 87 וכן בספר
 השרשים (נפל). 88 לעיל ה. ד. 89 "באיכות ובכמות" - בכ"י מ. פ:
 כמותן באיכות. בנ"ד: כמותן באיכות ובכמות. 90 בנ"ד: להרבות המשגל.
 91 "הנחת" - בנ"ד ליתא. 92 יהושע טו. יד. 93 ע"י רש"י יהושע יד. טו:
 על שם האב וגי' בנים שכן קורא אותם ילידי הענק. ובבראשית כג. ב כתב רש"י:
 על שם ארבע ענקים שהיו שם. 94 ש"ב כא. טו. ודאח רד"ק שם שפירש "הרפה"

(ה) כי רבה רעת האדם, לשעבר. וכל יצר מחשבות לבו, לעתיד. ספורנו
 שלא היו שומעים למוכיח⁶⁶ ואין לקוות שישובו⁶⁷.

(ו) ויתעצב אל לבו. כי לא יחפוץ במות המת, וההיפך⁶⁸ "ישמח
 ה' במעשיו" (תהלי' קד לא).

66 לנח שהיה מוכיחם. כדלעיל ה. ככ. 67 וי"א בפס' יא. 68 ראב"ע.

רס"ג (ה) וירא ה', וכאשר ראה ה' שכבר רבתה רעת האדם. לבו, לבם.
 רק רע כל היום, רע מוחלט כל הזמן.

רמב"ן מפתחם, וכן האימים (להלן יד ה). בימים ההם. לשון רש"י, בימי
 דור אנוש. וגם אחרי כן. שראו באבדן דור אנוש שעלה אוקינוס
 והציף שליטו של עולם ולא נכנעו⁷ ללמוד מהם. ורבי אברהם
 פירש גם אחרי המבול, כי בני ענק היו ממשפחת בני האלהים.
 ואם כן או תהיינה נשי בני נח מזרעם וידמו להם, או שיודה
 במאמר הדורש⁶ בעוג שפלט מן המבול ויוסיף הוא⁷ שנמלטו גם
 אחרים עמו⁸. והנכח בעיני כי אדם ואשתו יקראו בני האלהים
 בעבור שהיו מעשה ידיו והוא אביהם, אין להם אב זולתו, והוא
 הוליד בנים רבים ככתוב ויולד בנים ובנות (לעיל ה ד), והיו
 האנשים האלה הנולדים ראשונים מאב ואם בשלמות גדולה מן
 הגובה והחזק, כי נולדו בדמות אביהם ככתוב בשת, ויולד
 בדמותו כצלמו (שם ג). ויתכן שהיו כל בני הקדמונים אדם שת
 אנוש נקראים בני האלהים, כי היו ג' האנשים האלה בדמות
 אלהים ואז הוחל לעבוד. עבודה זרה והוחל לבא באנשים חולשה
 ורפיון. וכך אמרו בבראשית רבה⁹ זה ספר תולדות אדם, ואין
 הראשונים תולדות¹⁰, ומה הן אלוהות¹¹. בעון קומי אבא כהן
 ברדלא אדם שת אנוש ושתק. אמר לון עד כאן בצלם ובדמות¹²,
 מכאן ואילך¹³ קינן קנטרנין. וכאשר החל האדם לרוב ונולדו
 להם הבנות היו אלה בני הראשונים בחזקם, ולרוב תאותם היו
 בוחרים הנשים הטובות בעלות הקומה והבריאות. וספר בתחלה

5 ע"י ברש"י ובהע'. 6 נדה סא. א. 7 ר' אברהם. 8 שהרי כתב
 כי הנפילים היו גם אחרי המבול. 9 כד. ו. 10 כלומר כטיפור זה
 נמכר אותן הנקראין תולדות, היינו הנזכרים מאנוש ואילך, ואין הראשונים תולדות (עץ
 יוסף). 11 בב"ד: אלהות. - בניחוחא. כלומר שנבראו בצלם ודמות. 12 שם:
 בצלם אלהים. 13 לשון ב"ר כג. ט: מכאן ואילך (היינו מ"קנין") נתקלקלו
 הדורות ונבראו קינטרנין (צורתם נבראו מהפכיים ומתנגדים לצורת אדם - עץ

חזקוני אחר הנהגתם⁵² הקדים הכתוב ויולד נח את שם, לוינחם כי עשה
 את האדם. קרוב לדוגמא זה פרש"י בסוף פרשת לך לך⁵³.
 (ד) הנפלים, נפלאים היו בגובה. חסר אל"ף, דוגמא: ונפלינו אני
 ועמך (שמות לג טז). היו בארץ בימים ההם, הנזכרים למעלה:
 ויהי כי החל האדם וגוי' ויראו בני האלהים את בנות האדם (פסוק
 ב) וגוי'. וגם אחרי כן, שכעס עליהם הקב"ה, כדכתיב: לא ידון
 רוחי באדם (פסוק ג) וגוי', לא נכנעו, אשר⁵⁴ היו כאים בני
 האלהים אל בנות האדם וגומר. אנשי השם, א"ר אחא⁵⁵ והא
 כתיב על דור המבול בני נבל גם בני בלי שם נכאו מן הארץ (איוב
 ל ח), ואת אמרת "אנשי שם", אלא שהשמו את העולם והושמו
 מן העולם.

(ה) כי רבה רעת האדם, אין להרהר ולומר הואיל והכל גלוי לפניו
 איך בראו לחטוא. אלא הרי אין יראת שמים בידי שמים⁵⁶
 כדכתיב: ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וגוי' (דברים י
 יב), וכתיב: מי יתן והיה לבכם זה להם וגוי' (שם ה כו), וכתיב
 ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע
 (שם ל טו).

52 כאשר יר' המבול (להלן ז. יא). 53 אחר וינחם ה' כי עשה את האדם.
 54 הוא בסוף פ' נח: "ולמה הקדים הכתוב מיתחו של תרח ליציאתו של אכרם,
 שלא יאה הדבר מפורסם לכל וכו'". 55 בס"ש: עד אשר. 56 כ"ר כו. יח.
 56 ברכות לג. ב.

היום: וינחם יהוה כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו: ויאמר

בארצא. ויאמר במימריה למתפר תוקפהון כן ענתיה: ז. ויאמר

(ו) וינחם ה' כי עשה, נחמה היתה לפניו שבראו בתחוננים, רש"י שאלו היה מן העליונים היה ממרידן, כ"ר⁸². ויתעצב האדם אל לבו של מקום, עלה במחשבתו של מקום להעציבו, וזהו תרגום אונקלוס⁸³. ד"א וינחם, נהפכה מחשבתו של מקום ממדת רחמים⁸⁴ למדת הדין, עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם שעשה בארץ, וכן כל לשון נוחם שבמקרא לשון נמלך מה לעשות: ובן⁸⁵ אדם ויתנחם (במדבר כג יט), ועל עבדיו יתנחם (דברי לב לו). וינחם ה' על הרעה (שמות לב יד), נחמתי כי המלכתי (ש"א טו יא), כלם לשון מחשבה אחרת הם. ויתעצב אל לבו, נתאבל על אבדן מעשה ידיו⁸⁶, כמו: נעצב המלך על בנו (ש"ב יט ג). וזו כתבתי לתשובת המינים: גוי אחד⁸⁷ שאל את רבי יהושע בן קרחה, א"ל: אין אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד, אמר לו: הן, אמר לו: והא כתוב ויתעצב אל לבו, אמר לו: נולד לך בן זכר מימך, אמר לו: הן, אמר לו: ומה עשית, אמר לו: שמחתי ושמחתי את הכל⁸⁸, אמר לו: ולא היית יודע שסופו למות, אמר לו: בשעת חדותא חדותא, בשעת אבלא אבלא, אמר לו כך מעשה הקב"ה. אע"פ שגלוי לפניו⁸⁹ שסופן לחטוא ולאבדן לא נמנע מלבראן בשביל הצדיקים העתידיים לעמוד מהם.

82 טוף פכ"ז. 83 ואמר למתבר תוקפהון כרעותיה. — מביא התרגום לראיה שיתעצב קאי על האדם (דבק טוב). 84 שהוא משותף למדת הדין נהפך למדת הדין גמור בלא שיתוף רחמים (נחלת יעקב). 85 כ"ר: וכן וכן אדם. 86 כ"ר טוף פכ"ז. 87 שם: אפיקורס אחד. 88 "הכל" — כ"ר: אחרים. 89 כי באמת אין הרמיון עלה יפה, כי זה שישמח האב ביוצא חלצין אף כי ימות באחרונה לפי שחק עולם הוא, אבל אבדם במבול לא לזאת נוצרו, לפיכך הוסיף רש"י על המדרש: "אע"פ שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן וכ"ר", ושפיר אמר בשעת חדותא חדותא (יפה תואר).

(ו) וינחם ד'. יודע כי לא אדם הוא להנחם, רק דברה תורה כלשון ראב"ע בני אדם, כי המשחית מה שעשה יראה שניחם, וטעם ויתעצב אל לבו. הפך ישמח ד' במעשיו (ח' קד לא), כי טוב בעיניו שיקבלו נבראיו חסדיו⁷⁵. ויא א כי וינחם כמו מתנחם לך להרגך (כז מב)⁷⁶ ויפרשהו וזע"ד⁷⁷, ואמרו כי לבו הוא הנביא, ואילו היה כן לא היה אחר ויתעצב מלת אל⁷⁸. ואנה מצאנו שנקרא הנביא לב. כשחרח מת היה אבהום בן 135, ויצחק בן 35. 75 ה' מתעצב כשהוא בא להעניש את נבראיו, ושמח כשהוא בא לעשות חסד עם נבראיו. 76 ושם הוא מפרש: מגזרת נחמה, והטעם זאת היא נחמתו שיוכל להרגך. 77 בכ"י פריס, במרגליות טובה במקראות גדולות ורשה: ויעד, לעומת זה בכז. מכ (מתנחם) כלם מביאים הנידסה: והגאון אמר מגזרת וזע"ד כלשון ערב. ומפרשים: יעד קביעת מועד. 78 היה כתוב ויתעצב לבו — הנביא.

נשותיהם כדי לקיים זרע, ולמך אביו כבר מת חמש שנים לפני ר"ק המבול ומתושלח שלמו שנותיו בכא המבול⁹⁵ ומת כי חמש שנים חיה אחר למך בנו, הנה לא נשאר צדיק בעולם אלא נח ובניו.

(ו) וינחם ה', מה שאמר וינחם, דברה תורה כלשון בני אדם, כי על דרך האמת לא אדם להנחם⁹⁶ כי אין בו שנוי חפץ יתברך ויתעלה. ויתעצב אל לבו, זה גם כן דרך משל כי אין לפניו על דרך האמת לא שמחה ולא עצבון ולא ישחנה ממדה למדה. והפך ויתעצב ישמח ה' במעשיו (תהלים קד לא), והכל דרך משל כי כמו שהאדם שמח על הדבר שישר בעיניו ויתעצב על הדבר הרע העונק וכן בספר השרשים (רפא) 95 ראה להלן ז. ד. 96 ש"א טו. כט.

(ו) וינחם ה' וכו', אז אמר ה' להענישם כאשר עשאם בארץ והביא העצבון אל לבם⁶⁵.

המה הגבורים. 65 ופירושו וינחם כמו מתנחם לך להרגך (בראשית כז מב). ופ"י

כי יקחו אותם להם לנשים דרך חמס, ואחר כך ספר כי יבאו דרך זנות, אל בנות האדם שאינן באותה המעלה, ולא יודע הדבר עד שיולידו בנים להם ויכירו כי אינם מבני שאר האנשים רק לבני האלהים האלה נולדו, שהם גדולים מאד, אבל הם נופלים מאבותם בגובה וכת, כלשון לא נופל אנכי מכם (איוב יב ג)¹⁴, והמה גבורים כנגד שאר בני האדם. ואמר שהיה זה כדורות הראשונים אשר היו נקראים בני האלהים בהיותם בתכלית השלימות שיולידו בכנות האדם נפילים, וגם אחרי כן, כי הנפילים עצמם יולידו נפילים מהם. ופירושו אשר מעולם, כי האנשים אחרי המבול כאשר יראו גבורים יזכירו אלה ויאמרו כבר היו גבורים מאלה לעולמים אשר היו לפנינו, והיו אנשי השם בכל הדורות אחרי כן. וזה פשט הגון בפרשה הזאת. אבל המדרש אשר לרבי אליעזר הגדול¹⁵ בפרקיו על המלאכים שנפלו ממקום קדושתן מן השמים, והחזיר בגמרא במסכת יומא¹⁶ הוא הנאות בלשון הכתוב יותר מן הכל, אלא שיש צורך להאריך בסוד הענין ההוא.

(ו) וינחם ה'. ויתעצב אל לבו. דברה תורה כלשון בני אדם. והענין כי מרו ועצבו את רוח קדשו בפשעיהם. וענין אל לבו, כי לא הגיד זה לנביא¹⁷ שלוח אלהים, וכן הלשון במחושב¹⁸, כדרך לדבר אל לבי (להלן כד מה), וחולתו. ובבראשית רבה¹⁹ בזה ענין נכבד במשל²⁰ שהביעו מן הסרסור והארדיכל²¹, והוא סוד גדול, לא ניתן ליכתב, והיודיעו יתבונן למה אמר בכאן שם המיוחד, וכלל הפרשה וענין המבול שם אלהים.

14 איני נופל ממעלת החכמה מכם (לשון רבינו בפירושו שם). 15 פרקי ד"ר"א (נ"ד נ ב) ועיין בבאור הרד"ל, טו. 16 סו. ב: עזאזל, שמכפרת על מעשה עזאזל ועזאל, וברשי"ש: עזאזל, מלאכי חבלה שידרו לארץ בימי נחמה אחות ויכל קין ועליהן אמר ויראו בני האלהים את בנות האדם, כלומר על העריות מכפר, וכן מצאנו בחזושי הירש"א לוימא שכתב: ולזה רמז הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה שלו כמה שכתב הנפילים היו בארץ שאמר ז"ל שהענין ההוא מתפרש במסכת יומא. 17 כן הוא במדרש הגדול (קלב): ויתעצב אל לבו, כעס עליהם הקב"ה בלבם ולא גילה להן אל על ידי נביא ולא על ידי שליח. וכן כתב הרמב"ם במד"א (טז): מפני שמרו דור המבול לא התבאר בזהוה שליחות שלוח להם בעת ההיא, ולא החזירם ולא יעדם במות, נאמר בעבורם כי האלה כעס עליהם "בלבו".... ולזה נאמר "אל לבו". אמנם בזהו בראשית (נח א) איתא בפירושו להיפך: ויאמר ה' אמתה וגו'. אודע לך על יד נח ואחרי כהן כמה זמנין ולא שמעי. 18 וזה הלשון נופל על המחושב (טור). 19 כו. ו. 20 א"ד ברכיה משל למלך שבנה פלטיץ על ידי אודכל, ראה אותה ולא ערבה לו. על מישלו להתכעס — לא על אודכל, כך ויתעצב אל לבו. א"ד אסי משל למלך שעשה סחורה על ידי סרסור הפסיד, על מישלו להתרעם — על לא הסרסור, כך ויתעצב אל לבו, ע"כ. 21 (כצ"ל: והארדיכל. ראה ערך השלם ערך אודכל).

(ו) וינחם ה', על שלשה דברים הנחמה באה: בפשיעת הגידר, ובקוצר יד הנודר⁵⁷ או בהתחלף דעתו. השתים באדם, כמו בקוצר יד הנודר או בהתחלף דעתו, והשלישית נאמרה בכמה מקומות אצל הקב"ה, והוא פשיעת הגידר כגון כאן, וכגון: נחמתי כי המלכתי את שאול (ש"א טו יא), וכגון בכמה מקומות אצל הקב"ה, וכן: רגע אדבר על גוי לנתוש ולנתוך, ושם הגוי מרעתו ונחמתי על הרעה אשר חשבתי עליו, ורגע אדבר על גוי 57 סבור שיכול לעשות לו ואין לאל ידו לעשות ומתנחם בעל כרחו מחמת האונס יכזור שור, מקד כל הפיסקא, וכן בפענח (רא).

2